

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Probleemwijken! Probleemwijken?

Musterd, S.

Publication date

2009

Document Version

Final published version

Published in

Idee

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Musterd, S. (2009). Probleemwijken! Probleemwijken? *Idee*, 30(4), 34-37.
<http://irs.ub.rug.nl/dbi/4fd9c9587213f>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Achterstandswijken, aandachtswijken, prachtwijken; het zijn allemaal aanduidingen voor wijken met problemen. Al enkele decennia probeert de overheid – in Nederland, maar ook in andere West-Europese landen – maatschappelijke problemen op te lossen door buurten of wijken te veranderen. Bijvoorbeeld door de bevolkingssamenstelling te veranderen. Maar is deze rigoureuze inperking van de vrijheid van wonen door het mixen van bevolkingsgroepen de juiste weg om sociale achterstanden weg te werken?

door Sako Musterd

Probleemwijken! Probleemwijken?

De politieke aandacht voor 'de wijk' is de laatste jaren sterk toegenomen. In stedelijke vernieuwingsprogramma's in bijvoorbeeld Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Zweden en Nederland wordt veel aandacht gegeven aan het veranderen van buurten en wijken om maatschappelijke problemen op te lossen. Vooral het woord mix, het mengen van de bevolking, valt daarbij met regelmaat. Veel politici en bestuurders zien de segregatie of, meer algemeen, de ongewenste bevolkingssamenstelling als de grote boosdoener die sociale problemen en achterstanden in wijken en buurten veroorzaakt. Bij deze veel voorkomende probleemanalyse hoort de roep om een evenwichtiger bevolkingssamenstelling. Er is kennelijk een gevoel dat een evenwichtige samenstelling van de bevolking in buurten zal leiden tot evenwichtige burgers, die door de balans in hun wijk of buurt zelf ook prachtcarières gaan maken en brave burger worden zonder excessief gedrag.

Al ver terug in de vorige eeuw zien we de roep om evenwichtige wijken of *balanced communities*. De vraag moet gesteld worden of de forse aandacht voor, en ingrijpen in, de buurt of wijk wel gerechtvaardigd is?

Is het wat het lijkt?

Wanneer en waarom is een wijk een probleemwijk? Het is niet altijd duidelijk wat nu eigenlijk het probleem is, en of dit probleem een probleem van de wijk is, of van een heel ander niveau. In veel landen lijkt het wijkgerichte beleid te gaan om het reduceren van sociale achterstanden en om het bevorderen van sociale mobiliteit. Ook in Nederland is dit een belangrijke doelstelling van het wijkgerichte beleid. Aan de criteria-keuze voor de bepaling van de veertig 'Vogelaarwijken' valt af te lezen dat – naast achterstandsproblemen – ook leefbaarheidproblemen een grote rol spelen. De vraag is of het hier om de mens of de wijk gaat?

Zijn het problemen van de buurt of problemen in de buurt? Gaat het om 'probleemwijken of om problemen in wijken?', zoals de titel van een onlangs verschenen boek (Musterd en Ostendorf 2009) luidt. Deze ogenschijnlijk kleine nuance kan grote verschillen met zich meebrengen als het gaat om de beleidsambities en -oplossingen.

Gesteld dat we weten wat het probleem is, dan rijst vervolgens de vraag of een aanpak via de wijk de aangewezen weg is. Feitelijk zou dat vooral gerechtvaardigd zijn als de buurt of wijk een eigen toegevoegde rol speelt in het creëren van problemen of als er een sterke concentratie van problemen in slechts een beperkt aantal buurten zou zijn. Voor een effectief beleid moeten we verder weten of, gesteld dat de problemen inderdaad een samenhang met de wijk hebben, de aanpak niet simpelweg tot verplaatsing van vraagstukken leidt. Als dat niet bovenmatig het geval is, blijft nog de vraag welke buurtkenmerken de problemen dan veroorzaken en hoe deze kunnen worden verholpen. Onderstaande alinea's gaan gedetailleerder op deze kanttekeningen en vragen in.

Achterstand en leefbaarheid op één hoop gegooid

In diverse landen selecteert men een vaste set buurten die extra aandacht krijgen. Daarbij veronderstelt men vaak dat allerlei problemen in die probleembuurten samenkomen. Ook in Nederland is dat het geval. Veertig buurten – de zogeheten 'Vogelaarwijken' – zijn geselecteerd waarin de problemen extra worden aangepakt. In een kritische evaluatie van de keuze voor veertig wijken hebben Van Gent e.a. (2007) echter aangetoond dat er weliswaar twee probleemdimensies kunnen worden onderscheiden – leefbaarheid en achterstand – maar dat deze geenszins sterk met elkaar samenhangen. Er zijn veel buurten met enorme leefbaarheidproblemen die nauwelijks achterstand kennen. En omgekeerd zijn er veel buurten met achterstand die nauwelijks leefbaarheidproblemen te zien geven. Er zijn buurten die beide problemen kennen, maar dat geldt niet voor alle veertig gekozen 'Vogelaarwijken'. Ook zijn er vele niet gekozen buurten, die vergelijkbare problemen kennen als de gekozen buurten.

Maar zelfs het feit dat sommige buurten wel gekenmerkt worden door het tegelijkertijd voorkomen van beide problemen, dan is er nog geen legitimatie voor de definitie van één enkele

'Er is kennelijk een gevoel dat een evenwichtige samenstelling van de bevolking in buurten zal leiden tot evenwichtige burgers, die door de balans in hun wijk of buurt zelf ook prachtcarières gaan maken en brave burgers worden zonder excessief gedrag'

strategie. De gedachte dat genoemde problemen met elkaar samenhangen moet worden verlaten. De meeste achterstandsvraagstukken vergen een geheel andere aanpak dan de meeste leefbaarheidproblemen. In het eerste geval zijn er aanwijzingen dat een persoonsgerichte aanpak meer oplevert, bijvoorbeeld door extra scholingsprogramma's of hulp bij toegang tot de arbeidsmarkt. Bij leefbaarheidproblemen is wellicht een buurtgerichte interventie meer geschikt. Daarbij is het geenszins zeker wat die interventie precies moet inhouden; de symbolische betekenis van het ingrijpen in de buurt lijkt alleen al van betekenis. Op veel plaatsen in Europa, maar vooral in Nederland, probeert men door middel van rigoureuze fysieke ingrepen – niet zelden via sloop en nieuwbouw – veranderingen te bewerkstelligen die de buurt ten goede zouden moeten komen. Als de problemen sociaal zijn, is dat overigens een wel erg indirecte aanpak.

Buurtsamenstelling en sociale mobiliteit
Alhoewel achterstandsvraagstukken vooral via een persoonsgerichte aanpak kunnen worden aangepakt, gaan er steeds weer stemmen op – ook gezaghebbende zoals die van de WRR (Vertrouwen in de Buurt 2005) – die zeggen dat de buurtsamenstelling kan leiden tot extra negatieve effecten op

‘Nog afgezien van allerlei juridische beperkingen moet ook de morele vraag gesteld worden of *social engineering* van de bevolking wenselijk is’

de sociale kansen van degenen die in die buurten wonen. In sommige buurten zou de samenstelling negatieve effecten hebben op de kansen om vooruit te komen, hetgeen bijvoorbeeld in de sfeer van de onderwijsprestaties of sociaal economische vooruitgang zichtbaar zou worden. Het gaat om zogeheten buurteffecten. Het beleid tracht door veranderingen in de buurt die effecten ongedaan te maken. De gedachte is dat via verkeerde socialisatieprocessen, het al dan niet ontwikkelen van de gewenste sociale netwerken, of via negatieve stigmatisering, situaties worden gecreëerd die individuen remmen in hun schoolprestaties en sociale mobiliteit.

Het is echter niet eenvoudig om dergelijke effecten vast te stellen. Hiervoor zijn enerzijds grootschalige onderzoeken met longitudinale databestanden nodig en anderzijds diepgaande kwalitatieve studies. Met de eerste kunnen de gevolgen van het gedurende een bepaalde tijd blootgesteld zijn aan een specifieke omgeving worden gemeten terwijl kenmerken die niet aan de buurt gebonden zijn, zoals de leeftijd, of het individuele opleidingsniveau, onder controle worden gehouden. Met de tweede kunnen de mechanismen via welke de buurt invloed zou

hebben, worden blootgelegd. De onderzoeksresultaten zijn tot nu toe niet eenduidig. Maar de internationale literatuur lijkt inderdaad enige steun te geven voor de stelling dat de buurtsamenstelling, afhankelijk van de kenmerken, een remmende dan wel stimulerende invloed kan hebben, al lijkt deze invloed in de Nederlandse context niet bijzonder groot te zijn (cf. Pinkster 2009). De vraag is dan ook gerechtvaardigd of grootschalig (rijks-) overheidsingrijpen in de buurten effectief is.

Is een probleemwijk aanpak effectief?

Gesteld dat de problemen inderdaad een samenhang met de wijk hebben, leidt een buurtgerichte aanpak dan niet simpelweg tot verplaatsing van problemen? Slob e.a. (2008) hebben empirisch bewijs aangedragen voor een positief antwoord op die vraag. Vooral bij sloop en nieuwbouw zouden veel bewoners, via het ‘waterbedeffect’ en de ‘sorterende’ werking van de woningmarkt, zich weer snel clusteren in andere wijken die wellicht in de nabije toekomst op hun beurt worden aangeduid als probleemwijken.

Maar dit is niet het enige vraagstuk dat aandacht behoeft. Stel dat de buurtsamenstelling tot eigen problemen leidt, over welke buurtsamenstelling gaat het dan eigenlijk? Is de sociale mix niet in balans? Zijn er teveel huishoudens met lage inkomens? Of teveel met hoge? Of gaat het om de samenstelling naar land van herkomst? Denkbaar is dat de communicatie tussen bewoners moeizamer zal verlopen als men elkaars taal niet spreekt, of sterk van elkaar verschillende gewoonten heeft. Is dat hetgeen tot extra problemen leidt, waardoor achterstand ontstaat en leefbaarheidvraagstukken worden ontwikkeld? Uit recent uitgevoerd en binnenkort te publiceren grootschalige onderzoeken in Zweden en Nederland, waarin voor allerlei individuele invloeden op de persoonlijke economische ontwikkeling is gecorrigeerd, blijkt dat een goede sociale mix inderdaad een positief effect kan hebben. De sociale afstand tussen de bewoners die gemengd wonen moet dan niet te groot zijn, anders werkt de menging niet meer. Ook blijkt dat buurten met een hoog aandeel migranten een negatief effect hebben op de economische ontwikkelingskansen van degenen die er wonen.

In ons type samenleving vindt ruimtelijke uitsortering plaats op diverse gronden, zoals sociaal-economische positie, leefstijlen, stedelijke oriëntatie, huishoudtype en culturele voorkeuren. Die processen zijn wellicht te verstoren, maar hun taaiheid vergt dan wel continue sterke overheidsinterventie. Het is de vraag of die langdurig kan worden opgebracht en of de versturende effecten door dergelijke ingrepen niet erger zijn dan de kwaal. De manier waarop de samenleving geografisch functioneert lijkt in de weg te staan van een wijkgerichte oplossing voor sociale achterstanden. Nog afgezien van allerlei juridische beperkingen moet ook de morele vraag gesteld worden of ‘social engineering’ van de bevolking wenselijk is. Natuurlijk kunnen leefbaarheidproblemen met een buurtgerichte interventie worden aangepakt. Maar een rigoureuze inperking van de vrijheid van wonen door het mixen van bevolkingsgroepen is niet de juiste weg als een persoonsgerichte aanpak meer oplevert voor het wegwerken van sociale achterstanden en de kansen voor sociale mobiliteit.

Sako Musterd is hoogleraar Stadsgeografie aan de Universiteit van Amsterdam.

Dit artikel is eerder in gewijzigde vorm verschenen in het tijdschrift *Geografie*, jaargang 18, nr. 6, juni 2009.

Literatuur

Musterd, S. & W. Ostendorf (Red.) (2009). *Problemen in Wijken of Probleemwijken?* Assen: Van Gorcum.

Gent, W. van, S. Musterd & W. Ostendorf (2007a). Van probleemwijk naar prachtwijk? Over de problemen van een wijkgerichte aanpak. *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting*, nr. 4: 44-50.

Gent, W. van, S. Musterd & W. Ostendorf (2007b). Van prachtwijk naar probleemcumulatiewijk. Een reactie op minister Vogelaar en anderen. *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting*, nr. 6: 41-43.

Pinkster, F. (2009). *Living in Concentrated Poverty*. Dissertation University of Amsterdam. Amsterdam.

Slob, A., G. Bolt & R. van Kempen (2008). *Na de sloop. Waterbedeffecten van gebiedsgericht stedelijk beleid*. Den Haag: Nicis institute.

Lifestyle wonen voor jongere ouderen

Je ontwaakt in een oase van rust. Rekt je nog eens uit, wandelt naar het raam en kijkt van achter de gordijnen uit over het groen van de achtertuin, voortgezet in het groen van de golfbaan tot aan de omliggende landerijen. Een prima plek om tot rust te komen. Wonen in het groen, gekoppeld aan een thema lijkt een aantrekkelijke keuze voor een groeiende groep ouderen. Zowel gepensioneerd als mensen die buiten hun werk om graag meer met hun hobby's bezig zijn, of simpelweg houden van rust, verkiezen deze vorm van wonen. Er bestaan verschillende varianten dus of je nou gek bent op golf, paardrijden, zeilen of graag meer voor het milieu wilt doen, voor elke hobby is er inmiddels een *lifestyle* wijk.

Het fenomeen is komen overwaaien vanuit de VS. Daar gaat rust vaak ook samen met veiligheid en zijn dit soort vormen van *community building* omringt door hoge hekken en muren met honden en dikke bluffers. Die hebben we in Nederland gelukkig niet nodig. Wat wel overeenkomt is dat het een enigszins geïsoleerde woonwijk is, waarin de bevolkingsdichtheid relatief laag is. Dit soort wijken kent in de regel niet of nauwelijks voorzieningen en mensen gaan meestal met de auto grootschalig inkopen doen. De huizen die er staan komen overeen met die in de VS. Het is de vraag of na de dramatische daling van de huizenmarkt in de VS deze conotatie nog steeds als positief ervaren wordt.

Uiteraard zijn dit soort huizen niet voor iedereen weggelegd. Maar je kunt nog meer opmerken. Want wat doe je als bewoner wanneer je van hobby verandert of als je gezondheidssituatie verslechtert? Voorzieningen zijn er niet, ook de dokter en apotheek zijn niet om de hoek. De doelgroep is dan ook met name de jongere oudere en ouders met oudere kinderen. Of het een fenomeen wordt of gewoon een slimme marketingtruc is met een tijdelijke interesse zal de nabije toekomst uitwijzen. Realisatie van dit soort projecten beperkt zich in ieder geval tot provincies met veel vrije ruimte.